

ПРАВОВА ДОКРИНА «ACTIO POPULARIS»: ПОНЯТТЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Білак Н. І.

*кандидат юридичних наук,
керуючий партнер Адвокатського об'єднання «СВІТЛО»,
керівник грантового проекту «Actio popularis»
м. Одеса, Україна*

Назарчук А. В.

*асистент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Дедалі частіше в юриспруденції вживається термін «actio popularis». З метою визначення його сутнісно-змістових ознак, проаналізуємо основні підходи щодо цього правового інституту.

Правова доктрина «actio popularis» в перекладі з латинської мови означає «суспільна дія». Вона походить з римського права і надає право кожному звернутися до суду в інтересах всього суспільства, або будь-якої іншої особи, навіть якщо права позивача при цьому порушені не були. Це так званий позов в інтересах публічного порядку і в його основі лежить переконання, що для суду немає значення, хто саме до нього звернувся. Важливий лише сам факт неправомірності дій представників держави. Завданням суду є розгляд цієї справи і припинення порушення, якщо воно мало місце [5].

В Японії термін «actions populares» використовується в Законі «Про порядок вирішення адміністративних спорів» (прийнятого ще в 1962 році) як народний позов, який є одним із чотирьох видів адміністративних позовів [7]. За законодавством цієї країни «actions populares» (народний позов) подається тільки в спеціально встановлених законом випадках і передбачає можливість звернення до суду особи з адміністративним позовом про оскарження положень акту органу публічної влади, які безпосередньо її особистих прав не торкається. Прикладом реалізації «actions populares» може слугувати можливість будь-якого виборця звертатись до суду з позовом про порушення адміністрацією виборчої процедури [2], тобто в такому випадку позивач діє в публічних інтересах.

Аналогічний інститут існує й у конституційному і кримінальному праві інших держав (зокрема, Угорщині, Іспанії, країнах Латинської Америки). Водночас «*actio popularis*» не набуває значного поширення з огляду на острах створення в державі умов для можливого зловживання правом [4].

За іншим наявним підходом розуміння «*actio popularis*» зводиться до можливості подання позову «в інтересах правопорядку», що передбачає право кожного оскаржувати нормативний акт після його оприлюднення без обов'язку доводити, що відповідна норма безпосередньо зачіпає права і свободи заявника (поширений в основному в Африці, Центральній та Північній Америці, Мальті, Перу, Чилі, Угорщині, Хорватії, Грузії та ін.) [6].

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року зазначено про можливість суду приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права [3]. Тобто в даному випадку ключовим є «допущений» факт порушень прав.

Водночас, що стосується практики Європейського суду з прав людини, то в даному випадку наведемо висновки, зроблені судом у рішенні по справі №13378/05 від 29.04.2008 року «Берден проти Сполученого Королівства» в частині того, що заявники можуть стверджувати, що певний закон порушує їхні права, незважаючи на відсутність конкретних заходів з його застосування, у разі, якщо вони належать до категорії людей, права яких можуть виявитися безпосередньо зачеплені таким законом, або якщо вони змушені змінити свою поведінку, щоб не наразитися на ризик зазнати судового переслідування. Тобто, щоб мати можливість подати скаргу відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року [3], заявник має бути здатний довести, що оскаржуваний захід стосується його безпосередньо [6].

На думку В.В. Скитович, який є прихильником ідеї «*actio popularis*» у формі позову про законність, обмеження права оскарження незаконних адміністративних актів тільки особистою зацікавленістю громадянина є недоцільним, оскільки несудове оскарження не знає будь-яких обмежень у цьому сенсі [1].

В свою чергу, у багатьох країнах світу, для подання позову необхідно довести, що таке рішення шкодить безпосередньо правам заявника, тобто ті, що не закріплюють в законодавстві засад «*actio popularis*».

Прикладом може слугувати правова доктрина Німеччини, яка виключає «actio popularis» з адміністративного процесу, надаючи можливість звернення з адміністративним позовом виключно тим особам, права яких порушено адміністративним актом [1].

Підсумовуючи існуючі у світовій практиці підходи до доктрини «actio popularis» можна здійснити класифікаційний поділ до розуміння даного поняття, зокрема як виду адміністративного позову, права звернення до суду або можливості оскарження акту суб'єкта владних повноважень. При цьому схожість у всіх цих видах полягає у наявності суспільного, а не особистого інтересу та важливості результату судового рішення для великої групи осіб.

Як бачимо наявні у різних правових системах підходи щодо «actio popularis» дещо різняться за своєю сутністю. Водночас вважаємо, що закріплення в правовій системі «actio popularis» є свідченням високої демократичності в державі.

Література:

1. Закаленко О.В. Підходи до класифікації адміністративних позовів: зарубіжний досвід та можливість його застосування Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Чернівці, 04 березня 2021 р.
2. Зеленцов А.Б. Теоретичні проблеми адміністративного позову. Правознавство, 2005. № 6. С. 34-38.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Лученко Д. Адміністративний позов як процесуальна форма захисту прав фізичних і юридичних осіб в адміністративному судочинстві. Вісник Національної академії правових наук України № 4 (75) 2013.
5. Позов в інтересах публічного порядку vs свавілля держави. . URL: <https://dejure.foundation/library/pozov-v-interesah-publicлноho-poriadku-vs-svavillia-derzhavy>
6. Студенников С. Що таке actio popularis і чому він не застосовується в Україні. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/137503-scho-take-actio-popularis-i-chomu-vono-ne-zastosovuyetsya-v-ukrayini>
7. Цунео Інако. Сучасне право Японії. Київ, 1981. 432 с.